

MAROSI GYULA

„Szegény Naszály!”

A régi idők

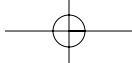
Aszelíden, de méltósággal emelkedő Naszály lába alá épített cementgyárat, ha jól emlékszem, 1961-ben avatták fel: húszéves voltam és tényleges sorkatona. A seregben a világ dolgaiból kevés jutott el hozzánk, és ahogy lassan szakadtak szét az előző életünkhöz kötő szálak – szakadniuk kellett, két év fiatalon még nagyon hosszú idő –, az eljutottak se igazán érdekeltek. Hogy egyáltalán épül a Dunai Cement- és Mészmű, azt a politikai tiszt által tartott, politikai oktatásnak nevezett álmosító foglalkozások végén, a teremben hagyott *Népszabadság*ban olvastam – ha őt se érdekelte igazán, miket ír az újság, otthagya az asztalon. A szocialista haza védelmében kifejtett tevékenységem közepette szépen felhízott börtönpszichózisomban talán ez az egyetlen téma keltette fel a figyelmemet: a Naszály kora gyermekkoromtól ismerősöm volt. Nyaranta gyakran, szinte minden hétvégén mentünk szüleimmel, akkoriban persze mindig vonattal, fel a Dunakanyarba – akárhová is, apám mindig úgy mondta: a Börzsönybe –, a Naszály talán ezerszeri, szívet melengető látásból ismerősöm volt, szóval érdekelt, hogyan és mi lesz, ha ott egy cementgyár épül.

Bár az alezredes elvtárs széthagyott lapjaiban jó néhány, lelkesítő jelzőkkel dúsan megrakott cikket sikerült elolvasnom, de tényeket, mármint arra vonatkozókat, hogy a gyár megléte hogyan érinti majd a környéken lakókat, a hegy és a Duna közötti lapályon épült Vác városát, és ami engem a legjobban izgatott, magát a Naszályt, ezekről semmit sem tudtam meg. Persze a *Népszabadság*nak, mint a proletárdiktatúra első számú propagandalapjának nem is az volt a feladata, hogy tájékoztasson, hanem... mint minden diktatúra első számú propagandalapjának ezernyi, naponta változó feladata lehetett. Leszerelésem után tehát, amint tettem, utaztam a Börzsönybe. Ezen első, ismét szabad emberként tett utazásom kimondottan a Naszálynak szólt: hogyan fest az elkészült és az akkor már működő szocialista nagyipar legújabb büszkeségével terhelt? A váci állomásról kihúzva még az ablakot is lerángattam, de a vonatból nem sok látszott. A hegy irányába vasúti leágazás épült, a magas töltés takarásában fel-feltűnt két hatalmas, téglából rakott toronykémény meg valami raktárépület bádogteteje, aztán a hegy derekánál valamivel magasabbra futó vékonyka csík: – annyira vékony és vonala a domborzat takarásában meg-megszakított, hogy talán nem is az első alkalommal vettem észre –, a szállítószalag. Vélhető végén némi fejtések nyoma. Kis fehér foltban a Naszály lecsupaszított mészkőteste. A dolog nem tűnt vészjóslónak.

A gyerekkori Börzsönybe tartó utazásokat, akármilyen gyakoriak és talán egyhangúnak tűnők voltak is, minden alkalommal afféle türelmetlenségből fakadó bel-

ső izgatottsággal éltem át. Akkoriban még gőzmozdonyok vontatták a szerelvényeket, gyönyörű, sístergő, dübörgő, élő szörnyetegek, és ahogy beléptünk a Nyugati pályaudvar fedett csarnokába, rám tört ez az izgatottság. Az otthoni, gyakran kapkodó és veszekedős készülődések során vagy a hatos villamoson döcögve a Nyugati felé még nem: a csarnok füsttel, gőzzel és talán valami emberi izzadmányokkal súlyosbított levegője válthatta ki belőlem. A zárt térben kissé visszhangosan hallható gőzszuhantások, a hangosbeszélő torz vartyogása, a hosszú nyelű vasutas kalapácsok kerekeket vizsgáló csilingelése. Aztán végre elindult a vonat: elhaladtunk az Állatkert fehér műsziklája, a magas rácsok mögött szerencsétlenül gubbasztó sasok háza mellett, láthattunk valamennyit a Vidám Park rikító színeiből, a siklóvasút fából épített pályája legmagasabb hullámaiból, majd átzötykölődtünk a rendező-pályaudvarok, járműjavítók kusza, sűrűn álló váltóin, és amikor végre elhagytuk Újpest utolsó házait, és a vonat végre nagyobb sebességre kapcsolhatott, a távolban már felderengett a pesti síkságból kiemelkedő Naszály. Ő volt a hírhozó: nemsokára megérkezem gyerekéletem egy másik meghatározó helyszínére. Budapest hetedik kerületének nevezett, zsúfoltan beépített részének egyik darabkáját képező, nem túl tágas, nem is elég világos, második emeleti, otthonnak nevezett lakásából a Börzsöny, akkor még a városiaság és a városiak által alig érintett hegyei közé, szálfakupolás erdeibe, kristálytisza patakokat csörgető völgyeibe – talán az igazi otthonomba.

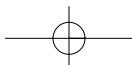
Ezt az otthontudatot aztán végzetessé tette, hogy apám valamikor, még a mindenre kiterjedő államosítások előtt, vásárolt egy Szokolya felé menő szekérút melletti telket. Egy szép helyen levő, kilátást nyújtó, de mindentől távol eső, csík alakú területet – a legközelebbi bolt, a vasútállomás, orvos, a bármi, egy órányi járás, még az ivóvízért is le kellett kutyagolni a völgybe, a kilométernyi távolban fakadó forráshoz. Hogy miért kell neki ez az istentől elrugaskodott hely, miért érezte szükségét birtoklásának, akkor erre még nem gondoltam – szerettem ott lenni, és kész. Attól kezdve aztán, amikor csak tehattük, mindig odajártunk. Egy valahol a közelben lebontott faház még használható anyagából összekalapált egy házacska. Ha a bontott házból nem sikerült volna átmenteni egy zsalugáteres ablakot, úgy nézett volna ki, mint egy nagyobb láda, éppen akkora volt, hogy elférjen benne két ágy, valami ruhás- és edénypolc és egy csikótűzhely. Kívül sötétzöld olajfestéssel kente le, belül kitapétázta, előbb két réteg újságpapírral – az is fogja a szelet –, aztán vastag, nyers színű csomagolópapírral – amiből menet közben kifogyhatott, mert a mennyezeten maradt az újságpapír, sose pótolta ezt a hiányt –, így hát én a szalmazsákon hanyatt fekvé, a petróleumlámpa bizonytalankodó fényénél tán ezerszer is elolvastam a nagyobb betűs címekeket. Vagy három is a Nagy Sztálint dicsőítette, mulatságos volt, és ahogy haladtunk az időben, mintha egyre mulatságosabbá vált volna. A kertet beültette gyümölcsfákkal, a házhoz vezető út két oldalát különleges, akkor még drága rózsatövekkel. Anyámat nemigen érdekelte a kertészkedés, és egy kiadós sétán túl a gyaloglásokat se kedvelte. A csikótűzhelyen megfőzte a valamilyen vastag, egy tál étel ebédet, aztán látszólag elégedetten, a ház vetette árnyékba vonult, és limonádéregényeket olvasott. Naponta

egyszer fordulnom kellett a forráshoz egy ötliteres bádoggkannával, és mivel semmiféle vonzalmat nem éreztem a kertbéli munkákhoz, az ügyeskedő, ház körüli furás-faragáshoz, apám nem is erőltette, csupán csak azt tette feladatommá, hogy a harmatos, korai reggeleken leszedegessem a még elmerevedett rózsza- és bundásbogarakat a nyíló, különleges szépségű rózsavirágokról. Unalmas elfoglaltság volt, és olykor, nyilván rajzások idején hosszadalmas is: a literes, valaha babkonzerves bádogdoboz, melyben a bogarak megfojtásához szükséges víz, a víz tetején néhány csepp petróleum lötyögött, mire végeztem, olyankor szinte megtelt, de aztán mehettem, amerre a szemem látott. Szorult belém valaminő felfedezéshajlam, amolyan mindig mehetnék, és ehhez az ember alig lakta terep kiválóan alkalmas volt. Csúzlival felfegyverkezve egyedül is eltekeregtem fél napokat, úgy öt kilométeres körzetben aligha lehetett látványos, öreg fa, nagy madár fészke vagy rókalyuk, melynek létezéséről ne tudtam volna, de tán még ennél is többet, a maga rendje és módja szerint hasonló korú kölykökből összeverődött bandákkal. Hőséges időkből lejárunk a patakhoz, a mederből kiszedett kövekkel elrekesztettük és valóságos kis úszómedencéket építettünk. Nagykamaszként már inkább a Dunára mentünk. Érettségi felé közeledve megengedték, ha kedvem szottyant, hogy egyedül is kimehessek, és ha az összeverődött bandába tetszésemre méltó lányok is keveredtek, szottyant kedvem. A nyári hónapokban alighanem több utat jártam meg erdőn-mezőn, mint aztán az év többi részében a Nagykörúton.

Azon a leszerelésem utáni első utazásom során fel-alá járkáltam a szerelvényen, csapkodtam az ajtókat, egyik cigiről a másikra gyújtottam. Késő délelőtt volt – nem tudtam korán felkelni: azon a télen gyakran tizenkét órát aludtam, pótlandó a két év alatt összegyűlt elmaradásokat –, túl a munkába menők csúcsforgalmán, akár le is ülhettem volna, de nem tudtam egy percig sem nyugton maradni. A gyermekkori utazásokat kísérő izgatottság szinte hisztérikus feszültséggé nőtt: a vonat csak vánszorgott, minden görbe fánál megállt, a Naszály alig akart közeledni. Még össze is szólalkoztam valami szívóskodó pasassal. Csodálkozhattam volna magamon, mert úgy hittem, az eltelt két év alatt, ha mást nem is, de legalább fegyelmelni megtanultam magam, elsajátítottam a technikáját, hogyan lehet, ha éppen semmit sem kötelező csinálnom, azonnal mély tespedtségbe süllyedni. Vácot elhagyva, az egyik jobb oldali, Naszályt látó ablaktól átbillegtem a bal oldalra – gyerekkoromban, amikor mindig zsúfolva jártak a vonatok, gyakran szemtelenül furakodnom kellett –, mert... a Naszály volt a hírhozó, de varázsához hozzátartozott, hogy elhagyva, néhány perccel később bemutatta a csodát, amiről a hírt hozta.

Hála Istennek, erről nem kell múlt időben beszélnem, mert a mai napig is így van – ennek az agyatlan, haszonleső világnak ezt még nem sikerült szétdúlani valahogy: nemsokára, a verőcei dombok közül kicsattogva felbukkan a Duna. Egyszer csak ott nyújtózik előttünk, látszólag kőhajításnyi távolságban. Kéken, palaszürkén, selymesen vagy borzasan, a parti fák derekáig növe, szilajon áradva vagy a szemközti sziget parti homokját hosszan kitárva, nagyon is szerényen: innen nézve, még azok számára is, akik először látják, nyilvánvaló, hogy nem csupán egy tájjal,

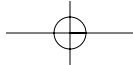

de egy sajátos élőlényel találkoznak. És ha kissé feljebb és előbbre vetjük tekintetünket, kitárul a csaknem derékszögű kanyar hatalmas víztükre – mintha egy tengeröbölhöz érkeztünk volna. Egy keskeny bejáratú tengeröbölhöz, melyet szinte körbezárnak a hegyek, az egymásba boruló Börzsöny és a Pilis, melyek olykor magasabbnak és vadabbnak tudják mutatni magukat, mint amilyenek valójában. Ennek a szinte hirtelen megjelenő látványnak a hatása olyasmi, mint amikor egy lendületes nyitány után egyszer csak felcsapódik az operaházi függöny, és a vakító reflektorfényben megjelenik valami káprázatos díszlet: érzékelné, sőt talán hallani is lehet, hogy az addig a félsötét várakozásban üldögélő közönség egyszerre vesz nagyobb lélegzetet, hogy hangosabban dobbannak meg a szívek. Mióta eszemet tudom, mind a mai napig ilyen hatással van rám. Maradva a hasonlatnál: a hatalmas díszlet kitárulkozásával, némi hatásvadász generálpauza után ismét felharsan a zene. A nagyzenekar minden tagja szól, gyors ritmusú crescendóban, szinte dobhártyát repeszt az érces hangú diadaléretet, a harsogó életvágy, valami önmagából fakadó öröm, amely egyszerre kiszakít a béklyózó materiából, az alattunk mozgó gépezetből, és repülni kezdünk. Repülünk, mintha az idők végezetéig repülnénk, de aztán a megemelő crescendo halkulni kezd a magasban, ritmusa lelassul, halk visszhangokban ismételni kezdi önmagát, majd – talán éppen abban a pillanatban, mikor látóterünk elé vonul a visegrádi hegyet megkoronázó fellegvár, a meztelen sziklákra kapaszkodó cakkos falak, az erődök tornyai – előbukkan a rejtett mélyből, a gordonkák hangján szólva, a betelhetetlen vágyakozás, az örök birtokbavétel lehetetlenségének tragikumuma – bartóki zene ez, nem vitás. Mikor ideérkezem, valahogy mindig úgy vagyok vele, mintha elhagytam volna valamilyen ugyan fontos, földi napjaimat meghatározó, de nem sorsjelentőségű, talán gyakran még átmenetinek is érzett helyet, és végre megérkeztem volna végzetes érvényű, fentebbről kapott hazámba.

És azon a leszerelésem utáni első Börzsönybe tett utazásom alkalmával, leróva tiszteletemet a Naszály előtt, a baloldali ablak hús üvegéhez nyomva a homlokom, szinte reszketve vártam a csoda megnyílását. És jött! Megszólalt a szokásos zene. A cserepekre hullt, kifakult, álmaimban bujdokló otthonom-világ sértetlenül jelent meg előttem a maga teljes valójában.

Még meg sem állt a vonat a verőcei állomáson, kinyitottam az ajtót. Csupán csak azért, hogy ne az elkoszolódott üvegen át kelljen látnom, de amint a surranó légárammal bevágódott a fülkébe a Duna illata, nem bírtam többé magammal, leszálltam. A jegyemet pedig tovább, úgy Zebegényig vettem meg, de elviselhetetlennek éreztem, hogy még fél órát egy szűk fémskatulyába bezárva töltsek. A hajnali ébresztők utáni, meztelen felsőtesttel, a nehéz gyalogsági csizmákban végrehajtott, úgy háromezer méternyi futások kábulatos, de élénk ritmusú trappolásával mentem le a vízhez.

Késő őszi, úgy november közepén járó idő lehetett. A fák már csupaszkok, néhány éjszakán láthatóan már gyenge fagyok is megostorozták a házak előtti virágoskerteket, de szerencsés nap volt: inkább szeszélyes kora tavaszinak hatott, mint nyirkos párákba beállt őszeinek. Élénk szelek hajtották a felhőket, hol elborult, né-

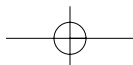

ha még gyengén csepegett is, de ha huzamosabb ideig ki tudott sütni a nap, a bélelt viharkabáton át érezhettem a melegét. Hosszan húzódott le a kavicsos part a mederig, az utolsó áradás uszadéka úgy félúton, kitartó őszi esők még nem duzzasztották a vizet, a felső folyásra eső magas hegyek között meg talán már havazott. Sehol senki. Sem ezen, sem a túlparton. Verőce magas, négy-öt méteres partfalai felfogták az emberi zajokat, a hangtalanul mozgó hatalmas víz felett olyan mély volt a csend, hogy meghallottam szívem lüktetését a dobhártyámon. Két évig még ilyen csendet sem hallhattam. Leguggolva megmártottam a kezem. A víz tisztának látszott, és nem tűnt vadhidegnek. Végignyaltam a kezem fején, hogy érezzem az ízét is.

Elindultam felfelé. Meghúzott, öles léptekkel. Csakhamar utamat állta Kismaros alján a Dunába ömlő Török-patak. A torkolat környékén vadkacsák, lehetnek vagy százan. A beömlő patakvíz talán valami finom falatokat sodort ki nekik, vagy csak a gyülekezéshez tartották alkalmasnak a helyet, akárhogy is, közeledtemre hangos hápogással méltatlankodni kezdtek. Bár tudtam, hogy úgy kétszáz méterrel feljebb, az ártér mögött húzódó országút nyomvonalán híd van, száraz lábbal átkelhetek, de mintha nem vesztettem volna időt, nekiálltam vetkőzni, gatyára. Amikor levett holmimat a fejem fölé tartva megkezdtem az átkelést, a kacsák vastag surrogással kiemelkedve a vízből, családi csoportokba szakadva el is repültek. Edzettebb kezemmel nem éreztem vadhidegnek a vizet, de ahogy az addig a bakancs jó melegében tartott lábbal beleléptem, mintha hólatyakba gázoltam volna, apró, kegyetlen kis tűk kezdtek szurkálni, és nemcsak a víz alá merült, térd feletti, combközépig érő részeken, de ahogy a vérárammal együtt lüktetett egyre feljebb a hideg, a hólyagomat és heréimet is. Nem siethettem, nem kapkodhattam: a patakmeder alján fekvő éles, kiálló kövek közeit ki kellett tapogatnom a talpammal, óvatosan, nehogy elcsúszzak, összes ruhámat a víz alá merítve.

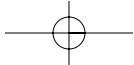
Egy darabig még a part mentén mentem, aztán ahogy elfogyott alólam a kavicsos, kemény part, és a cuppogós iszap miatt egyre távolabb kellett kerülnöm a víztől, elbúcsúztam a Dunától, és kilencven fokos fordulattal neki a hegynek. Az épített utakról letérve, bevágásokon, turistaösvényeken, traktorok vájta erdészeti csapásokon át, erőltetett menetben; a kalasnyikov, tárak, páncélsisak, hátizsák, gyalogsági ásó meg a gázöltözettáska lehúzó súlya nélkül könnyű lábakon suhantam. Még három-négy órányi járás után sem éreztem fáradtságot. Dél tájban, az ebédhez vonulások szokott idejében megéheztem, de anélkül, hogy ehettem volna valamit, az éhség magától elmúlt. Egyszer álltam csak meg, egy gyertyános mellett húzódó tisztáson: a frissen hullt avar alól ezrével könyököltek elő a lila pereszkek. Kocsideréknyit szedhettem volna belőlük – ilyet még soha és az óta se láttam, meg kellett állnom száját tátani. Északnak tartottam, de aztán nem mentem fel az elibém került csúcsokra – a Nagyhideghegyre vagy a Csóványosra menni valahogy szokványos turistakirándulás lett volna –, egyre keletebbre húzva, úgy térdük magasságában vonultam.

Mehettem volna Szokolya felé is, útba ejtve apám házát, a környéke béli hatalmas játszóteremet, és hogy csak a tudatalatti nosztalgia hajtott, tulajdonképpen ez

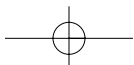
az útirány lett volna a természetes – de ezt a természetességet már felülírta egy akkor még szándékosan és kitartóan a tudat alá nyomott, de működő balsejtelem: gyermeki jogon már nem tartoznak hozzám. Két év nagy idő: szüleim és közben legénnyé érett öcsém átrendezték életterüket a pesti lakásban. Tudtam, hogy magától értendő módon: a kiürült terek feltöltődnek, minél kisebbek, annál hamarabb, de mégiscsak az volt az érzésem, mintha nem számítottak volna rá, hogy visszatérek. És ez is lett volna a természetes. Lelkünkben már megtörtént az elszakadás. Korán kezdődött: amikor – a szélesebb körű családot is figyelembe véve, a derék iparosok közül elsőnek – gimnazista lettem. Amikor olyan életközegbe kerültem, mely számukra nemcsak idegen, de valamilyen, talán nemzedékek óta rájuk rakódó beidegződések alapján gyanakvásokat keltő is volt. Attól kezdve, bár tizenévesen még próbáltam megtörni, évről évre kevesebb dologról tudtunk egymással beszélni. Állandó bizonygatási kényszerben éltem, igyekeztem bemutatni viselkedésben, öltözködésben, szóhasználatban, hogy nem tartom különbnek magamat náluknál, hogy hozzájuk tartozom, szükségem van a szeretetükre, de alighanem a mindent elsősorú olvasási mániám, könyveim fölött elreppentett mosolyaim elárultak. Aztán a kétévi távollét, nagyon is elidegenítő közegben töltött, jellemében, sőt testi megjelenésében is változásokat érlelő idő után, valóban idegenként – talán nem is kedvelhető idegenként – jelentem meg: már nem volt miről beszélni. Mesélgethettem volna a szokásosan ostoba katonatörténeteket – néha megtettem, de jobbára csak szótlánul kóvályogtam egy lakásban, melyben semmi sem úgy volt, semmi se ott volt, ahol hagytam. Még a falak színe, a konyha emlékezetemben megőrzött illata sem. Gyerekkori játékaimat egy zsákba pakolták, és levitték a pincébe – hát persze. A mutatott közöny és egykedvűség alatt azért csendben vérezett a szívem: az otthonmaradottak is változtak, nem csak arcvonásaikban. Már nem azok voltak, akikkel húsz éven át egy levegőt szívtam, akiknek ki nem mondott gondolataikban is olvastam, és akikhez ugyan a magam módján, de mégiscsak ragaszkodni szerettem volna. Kétségtelen: egy világ összeomlott. Már csak az emlékekben maradt nyoma. Ezért nem mentem apám háza felé. De a Börzsönyhöz ragaszkodtam. A tulajdon nélküli, a lelkem birtokában lévő Hegyhez. Biztos, hogy amerre akkor mentem, addig sohasem jártam, mégis ismerős volt minden erdőréz, kaptató és meredély, a lankás részeken meg-megnyíló kaszálórétek és birkalegelők, a völgyfutások alján csillogó erecskék. Minden fa: a tölgyek, bükkök, gyertyánok, kőrisek, a bozontos vadkörte, a vadcsereznyék, az erdőszéleken akkor épp égőpiros termésükkel megrakott vadrózsa vonulatok. A sötét mélyekben a vaddisznók dagonyázóhelyei, a lapuló neszezések, a messzire hangzó, hirtelen rikkanó harkálykacagások, a páranehéz, savanykás avarillat – mindez több volt, mint ismerős: a legapróbb részletről is tudtam, nemcsak már látott, de már megélt jelenségek is. A korán leszálló alkonyatban értem be a Börzsöny keleti peremén fekvő valamelyik településre, ott egy falusi kocsmában száradt tőpörtös pogácsákat és egy korsó csapolt sört vacsoráztam.

Ennek a bizony régi történetnek a képei úgy peregnek le bennem, mintha egy filmet látnék, talán még fekete-fehérben, valami felszámolandó archívumból elő-

kotort, feledésre ítélt, ügyetlenkedő amatőr filmet. A képsorokból nem derül ki, hogy az egyes snittekben kívülről, valami objektív szemével látott fiatalember miért rendezte ezt az ámokfutást – mert a jelenetekből érezhető megszállottság alapján az volt, nem vitás. Csak sejtésem támad: vissza akart szerezni valamit, amit elvesztett, vagy talán elloptak tőle. Talán a gyerekkor természetéből fakadó, könnyű lelkű szabadságot. Az otthonérzés biztonságát – igen, ha a pusztá megörökítésén túl jelteni is akarnak valamit e képsorok, valami ilyesmit, bizonyára.

De az igazi visszafoglalás még az előző kettőnél is hosszabb évek után következhetett el: állásgondok, lakásgondok, pénztelenség, dühöngésekben vagy letargiában telt időszakok... Az iskolákban, de még a seregben töltött időt is érezhettem átmenetinek, és ha olykor nagyon utálkoztam is, valamilyen belátható véggel túlélhetőnek. Sajátos, öntörvényű világok voltak, akármilyenek, mégiscsak védőburkot képeztek, és naiv ugyan nem voltam, de mégiscsak leszerelésem után, a '60-as évek elején szembesültem először további életem mindennapjainak valóságával. Azzal a társadalommal, melyet az '56-os forradalmat idegen tankok behívásával vérbe fojtó, a maguk bosszúvágyát gátlástalanul kiélő győztesek rendeztek be. Reszegő fenyegetések, álszent fogadkozások, hazug hőzöngések, a meghunyászkodás, talpnyalás, buzgó besúgások, zavaros szemek és összeszorított, néma ajkak korszaka volt ez. És a legborzasztóbb sejtélem: akkor úgy látszott, ebből nincs szabadulás. A seregben leszerelésünk előtti hónapokban beszereztünk egy viaszosvászon mérőszalagot, és minden nap levágtunk róla egy centit: az egyre rövidülő darab az egyre közeledő szabadulást ígérte, tartást adott, türelmet – felnőtt férfiéletem kezdetén úgy tűnt, nincs az a hosszú centiméter, melyből naponta az értelmetlenség jegyében lemorzsolva egy darabot, bármikor is feltűnik majd a vége. És az igazi csapda: nem élhettünk még csak a mélyen izzó a gyűlölet erejével sem, hiszen figyelembe kellett venni a „világpolitikai realitásokat”. Az ország területén állomásozó vörös tankhadosztályokat, a tankokkal érkezett hadosztálynyi tanácsadót, a magyar forradalom alatt lelkendező, sőt bujtogató, de hamarost a magyar ügy iránt tökéletes közönybe süllyedt Nyugatot. Hogy is gyűlölhettem volna a hitványságok felhabzásában körülöttem felbukkanó lézengő lelkeket, hogyan is bélyegezhettem volna meg őket az enyhítő körülmények beszámítása nélkül kétszínűsködéseikért, sunyításaikért, jellemtelen szavaikért és cselekedeteikért, hiszen csak élni akartak a nyomorultak, „élni, ahogy lehet” – és végül is: lázongásaimmal, depresszióimmal, önpusztító rohamaimmal együtt, amelyek csak az önbecsülés látzatának fenntartására voltak alkalmasak, magam is csak azt tettem, amit tehettem: éltem. A „világpolitikai realitások” gyermekded vágyálmok nélküli, racionális belátásával tulajdonképpen még a nyakunkra ültetett, minden erkölcsi törvény szerint hazaárulónak és népgyilkosnak ítélt elvtársi bandát se lehetett – közvetlen érintettség híján – gyűlölni, amúgy szívből, igazán – „ez van, ezt kell szeretni”. A hatvanas évek elején olyan volt élni Magyarországon, mintha az embernek nap-hosszat ott kellett volna üldögelnie egy beláthatatlanul nagy medence szélén, még a világháborúk előtt, a boldog békeidőkben ízléssel beépített, de addigra már töredezett, zsíros mocsoktól ragadó csempéken – a medence felett kifakult, lötytyedt

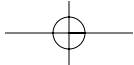
sátortető, amit csak azért húzták fölé, hogy mindig szürke félhomály legyen, ne láthassuk az eget –, az éppenhogy csak langyos, olykor átborzongató hőmérsékletű vízben, a sátortető alá beszorult verejték – némi krasznaja moszkva – és szarszagú levegőben. Mélyebbre úszni, bár meglehet, ott egy melegebb áramlat húzódott, nem volt tanácsos, mert ott az erőteljes mozdulatokkal csak foszló, oszló, elviselhetetlenül bűzös hullalepedéket kavarhatott volna fel a medence aljáról: minden virgoncan úszkálóra lemoshatatlanul rátapadt ez a lepedék. Párosan felszerelt tölcéséres hangszórókból hol az „Amuri partizánok dala”, hol vartyogva felolvasott, értelmetlen szövegek szóltak – némi kilátás a sátorponyva oldalába lőtt géppisztolysorozat kerek lyukain át. A hatvanas évek Magyarországon a jövőt illető reményeink legfeljebb arra irányulhattak, hogy nem tör ki a harmadik világháború. Az atom-, majd a hidrogénarzenálok létrejöttével egyben az utolsó.

Hosszú és csüggesztő évekre telt, mire valamilyen közönséges ésszerűségeken túli hitekbe kapaszkodva sikerült megteremteni egy ugyan ingatag, de mégis némi tartást adó belső szabadságot. Az elviselhetőség határán evickélő élethelyzetet. Viszont, amikor jöhettek, már nem egyedül jöttem: a feleségemmel. Ő budapesti, sőt belvárosi lány lévén csak néhány szüleiével tett kirándulás emlékével ismerte a környéket, s mivel lelkesen jött velem, és én a lába elé akartam helyezni minden vagyonom, benne is megszólalt az a bizonyos zene: kezdődhetek, immár vele, ismét a Börzsönybe járások, a kirándulások, hegyi és vízi túrák, a sátrazások, a sátrazásokkal járó nagy bandázások, végül a megtelepülés. Negyvenévi együttélésünk után, e helynek köszönhetően, úgy érezzük, mintha a gyermekkorunkat is együtt töltöttük volna.

Addigra a Naszály oldalába vágott seb már messziről is jól láthatóvá vált, a felé suhanó pillantásoknak egy rezdülésnyit meg kellett akadniuk rajta. És a csaknem derékszöveget leíró alsó kanyar végétől a kettős kanyar felső kunkoráig, a folyó völgy vagy harminc kilométeres távját belátva, akármerre jártunk is, észlelhetjük, hogy a két toronyképmény, jobb esetben csak az egyik, állandóan vastag, szürke füstöt ereget a magasba. És attól kezdve a vonatablakból szürkének láttuk a váci házak tetőcserepeit, a tornyokat, a dóm kupoláját, az utak és a sínek mellett futó fák törzsét, az élénkzölden kipattanó tavaszi leveleket is nemsokára. Még a területen gyorsan áthaladó, zárt vonatfülkékben is éreztük, por tapadt a nyálkahártyánkra, és ha végighúztuk ujjunkat az üléstámlákon, láthattuk ujjbegyünkön a púderfinom szürke por karikáját. Attól kezdve távolabbról nézve csaknem mindig bizonytalanra tévő szürke fátyol mögött láttuk a hegyet, a várost, de még az előtte húzódó Dunaszakaszt is. Száraz, meleg időszakokban a porharang lustán, kövéren szétterpeszkedett, ha szelek jártak, foltokban távolra eljutott: előfordult, hogy a kiságban evezve, a szélesen elfekvő hordaléksziget túloldalán egyszer csak észleltük, síkos, szürke por tapad izzadt testünkre. És ezt a port egy gyenge eső nem tudta lemosni, inkább mindenre, amire ráült, megszáradva szürke réteggéént ránkövesedett. Szegény váciak, tudnának mesélni a DCM áldásairól.

Van egy fényképem, úgy harminc évvel később, már nagymarosi házunk teraszáról, a Nagy-Hentz oldaláról készítettem: jóval napkelte előtt botorkáltam ki

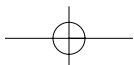

a házból, madárdalolásos kora reggel. A Nap távol járhatott még, a Kárpátokon túli őshazák valamelyikében, a nyugati égbolt már ugyan csillagtalan, de még éjfekete, ám a kelet felőli opálos derengésben; kissé délnek hajló keleti, azaz Vác irányában egy felhőcske sem a nyíló térben. Már az első pillantással felmérhető volt, különös egy hajnal ez, annyi szent, nemcsak hogy felhő sincs az égen, de talán egy gyűszűnyi vízre való pára sem, s ha így igaz, akkor bizonyára emiatt a mennybolt szemünk által megszokott magasságán túl lehetett látni: magába az Űrbe. Az ott érzékelhető fény inkább fluoreszkálás volt, mint sugárzás, és talán nem is a még távoli Napból eredő. Meglepően hűvös volt ez a hajnal, csípősen hideg, mintha nem is egy fürdőzésre alkalmas meleg nyári nap hajnala lenne, meztelen karom libabőrös lett, azt gondoltam, bizonyára a megnyílt Űr szippantotta ki a Föld melegét. Lenn a hegyek lába alatti területek még sötétek, rajtuk a fenti opálosság szórt fényében a Duna szokásos paradunnája bánatmély szürkében. Akkor ezt a vastag takarót az oly kihívó módon, a tájból oly idegenül kimeredő két toronyképmény se tudta átbökní. Sötét rejtekében a Naszályt evő gyár keményen dolgozott – talán az éjszakai műszak kapcsolta rá, hogy mire az emberek megébrednek, túl legyenek a nehezen –, az egyik kéményből szürke füst tört ki a magasba, függőleges, csaknem egyenes vonalban. És csak nyúlt, nyúlt: nyilván arrafelé szellő se rezdült, szóródás nélkül a cirrusok szokásos magasságán is túl, fel az opálosságba. Ott aztán, bizonyára, mert lehűlt, elterült, szétfolyt, ágakra szakadt, éppen ötre. Felvette a Föld gömbölyűségét, és be is feketedett. Anyaga jellegéről sejtesem megváltozott: inkább por lehet az, mint füst. A képzelet segítsége nélkül is egyértelműen úgy nézett ki, mint egy hatalmas, kapzsi tartással a várost felmarkolni készülő fekete kéz. Igen, itt most ez a helyes szó: szájtátva bámultam. Szájtátva és azzal az idegenség iránti borzongással, mely reflexes erővel tör ránk minden alkalommal, amikor nagy ritkán megjelenik előttünk a világ láthatatlan része. Az a rész, melynek létéről érzékszerveink egyértelmű jelzései nélkül is tudomásunk van, még agyunk eldugott, titkos rekeszeiben is találhatunk emlékszerű nyomokat róluk. Melyekkel, ha a nyughatatlan kíváncsiság nem szédít utánuk, képesek vagyunk békességgel együtt élni – az örület határáig bizonyosan –, ám hívatlan felvillanásaik alkalmával, a mindennapok jelenéseikhez szokott szemünket felháborítják, nyugalmunk érdekében gyermekeg egyszerűségben tartott lelkünket megriasztják.

És a fekete kéz lassan, ráérősen, martaléka biztos tudatában mozdulni kezdett: lassan süllyedve közelített a város felé. Ujjai megnyúltak, karmokat növesztett. Ordítani kívántam volna, mindenki ébredjen! Házam népe, a szomszédok, lássa mindenki: a láthatatlan világban rejtőzködő Gonosz megjelent! Felfedte magát, megmutatja aljas kilétét – ébredjete, lássátok saját szemetekkel! A kiválasztottság pillanatai ezek, életünk során csak néhányszor nyílik alkalom arra, hogy szemtől szembe érhetjük tetten!

Ugrottam a fényképezőgéper: ha már nem rikácsolok, mint egy eszelős, legyen képben megörökítve! A látható bizonyíték még jobb is, mint az idővel elbi-

zonytalanodó tanúk! Csak hát a fényképezőgép olyan tárgy, melyet, ha nem koncentrálunk rá, képesek vagyunk a fene tudja hová lerakni: mire visszatértem a teraszra, a kinti kép változott. Az erősödő ragyogás halványította a rajzolatot, megörbült a földből kinyúló kar, az oly szabályos öt ujj is némiképp összemosódott, de azért elcsattintottam a gépet. Az elkészült papírképen jóformán semmi sem látszik. A tárgyilagossnak tartott gépszem a csodák iránt, mesteri ismerete nélkül inkább közönyös, mint lelkesült: bizonyára a nap közeledtével az opálos fényben megjelent már valamennyi bíbor, az mosta szét az egészet. Talán valamilyen színszűrőt kellett volna használnom. Kavartam egy kávét, felkaptam a bekecset, és kiültem a teraszra. Szemmel tartottam az eseményeket: tízpercenként, negyedóránként, akkor még nem tudtam, hogy jórészt feleslegesen, elcsattintottam a gépet. A feketeség, melyről valahogy egyre bizonyosabbá vált, hogy valóban por, lassan ereszkedett, súlyosan sülyedt, míg a hőmérséklet gyors emelkedésével a páradunna tágulni kezdett: a két terület találkozásakor, néhány percig, mint a földrajzi atlaszokban az országhatárok, élesen kirajzolódott egy őket elválasztó vöröses vonal. Aztán összekenyődtek, összemosódtak: a frissítő hajnali pára álcája alatt ült rá a városra a cementpor. Szegény váciak! Tudnának mesélni a DCM áldásairól... ja, de ezt már mondtam.

Így hát 1961-től kezdve fogatkozik a Naszály. Mi a porharang érzékelhető terpeszkedésén túli területeken töltöttük a nyarakat, így hát bennünket csak a látvány irritált. Kezdetben, bár a látható sebhely gyors ütemben szélesedett és magasodott, még nem tűnt fogyatkozásnak – mintha csak vetkőzni kezdett volna a hegy. És ahogy pucérodott, egyszercsak, jó fényviszonyok közepette látszott: a bontott terület lépcsőssé vált. Nyarak elején, leballagva a marosi Duna-partra, a derékszögben forduló folyó miatt – melyet tán éppen a Naszály kényszerített ilyen erős fordulatra: ha ő nem lett volna ott, a Duna tán a Pilist is átvágó lendületével a Gödöllői dombságot is elmosva kiömlött volna az Alföldre –, innen szembenézhetünk a hegygel: mindig hosszan vizsgáljuk, a téli fél év alatt mi módon változott a helyzet. Mindig csak a megbontott felület terjedését állapíthatjuk meg, de nem mindegy, melyik irányban és mennyit közelítve az alacsonyabb csúcs felé: ameddig a csúcsai állnak, létezik a Naszály. Megvallom, sose tudtam és tudok ránézni úgy, hogy fogyásán ne érezek valami személyes szorongást. Nézd csak, nézd: őszi óta berágódott az a kis keleti lejtő – s nekem a télen ki kellett húzatnom két fogamat is. Magasodott a csupasz fal, lépcsőssé vált – és én betöltöttem az 50. évemet. Kanyarodott észak felé, és mintha mélyült volna is, a meddőhányó hosszabbodásával kecskeszakállt eresztett – már a 60-at is! Szamárbőrünké vált a Naszály. Ott van kifüggesztve életünk helyszíne nek falára. Zsugorodását nem állíthatjuk meg. Még azzal sem, ha többé nem kívánunk semmit az élettől. Ahogy éveink számának zsugorosodását sem – mennyi lehet még hátra? E belső nyugtalansággal végzett szemlék során a Naszály szelíden figyelmeztet – ha netán sumákolva elfelejtkeztem volna róla –, és én magamba visszafordítva a tekintetemet, kioltok egy újabb hiúnak ítélt reményt, végzek néhány beletörődési gyakorlatot.

Előfordul, hogy éppen a vizsgálódás közben szürkés pamacsok jelennek meg a mészkőfal oldalában, éppen robbantanak: úgy hat, mint egy szívtájékról indult enyhe rosszullet. S ha éppen csend van, nem csattog tehervonat a hegyek alatti töltés tetején, nem dohog egy vontatóhajó a vízen, kis idő múlva, mire az émelygő szédület átfut az emberen, meghalljuk a robbantás messziről jött, halk dörrenését is. Mostanság, hogy már öregszem, és kezdek nemcsak gonoszabbá, de érzelmesebbé is válni, előfordul, hogy megszólítom, hogy beszéljek hozzá. Leginkább olyankor, amikor nagyon beleutálkozom ebbe a siralmasan senkik üresen zajongó világába. Ilyenkor balzsamozásként elégikusra hangszerelem a szívem: bizony, bizony, lassan elfogyunk, kedves, gyerekkori barátom. Te bírod magad még ötven vagy száz évig, én már biztosan nem – az örökkévaló nemlétben mit számít ennyicske idő? –, azután pedig, a mainál is gyorsabban pergő, addigra már jobbára valóban csak virtuálisan létező világban, kit érdekel majd, milyen is volt, amikor még léteztünk?

Tiszai balász